

L'AUSTRIACISME I L'ALTERNATIVA CATALANOARAGONESA, SEGONS ERNEST LLUCH

JOAQUIM ALBAREDA
Universitat Pompeu Fabra

«No obstante que conozco vano nuestro cuydado, o sea nuestro deseo por las ventaxas de una Casa por la qual perdimos con proporzión lo que cada uno puede perder, y si bolviese el caso, no rehusaría executar lo mismo, aunque aya sido tan fatal el fruto de las fatigas de casi treinta y seis años, pero el Mundo no paga otra moneda, y oxalá que el desengaño baste para tomar el camino de la Verdad que no puede engañarnos». Juan Amor de Soria, 1742.

Haver de parlar de les darreres aportacions historiogràfiques d'Ernest Lluç no em resulta, evidentment, gens fàcil. En la relació estreta que havíem mantingut en els darrers quatre o cinc anys, intensificada per la seva participació activa en un grup de recerca d'historiadors modernistes,¹ on hi havia un intercanvi constant d'informació i d'impressions a l'entorn del tema que ens interessava —la Guerra de Successió i les seves conseqüències—, a més de descobrir en ell una gran persona, hi vaig trobar un interlocutor d'excepció del qual sempre aprenia coses, per molt que ell s'excusava modestament dient que no era historiador. Coneixedor a fons, doncs, de la seva obra escrita i no escrita —és a dir, de les dèries i de les línies de recerca en què seguia treballant—, no tinc cap mena de dubte a l'hora d'afirmar que les seves aportacions constitueixen un salt qualitatiu molt important en la mesura que han fet possible una relectura de la història de Catalunya i també d'Espanya del segle XVIII, en la qual l'opció vençuda i oblidada de la Corona d'Aragó recupera protagonisme. Des de la seva reivindicada percepció austrohongaresa obre portes, enceta camins, formula hipòtesis suggerents en les quals caldrà seguir treballant per obtenir resultats més acabats i matisats. També estic segur d'una altra cosa: l'aportació de Lluç, situada en una equidistància difícil entre el nacionalisme català més radical i l'espanyolisme, ha resultat incòmoda a ambdós extrems, alhora que el seu posat com a historiador, independent, poc ortodox i summament erudit, desconcertava un sector del gremi poc receptiu a les novetats intel·lectuals que s'aparten del positivisme més clàssic.

La visió que tenim del segle XVIII català és, encara, essencialment econòmica —i no pas precisament per culpa de la gran obra de Pierre Vilar, que deixa moltes portes obertes cap a d'altres aspectes de la societat amb vista a assolir interpretacions

1. Es tracta del grup consolidat de recerca Grup d'Estudi de les Institucions i Societat a la Catalunya Moderna, dins el II Pla de Recerca de Catalunya, de la Generalitat (1999SGR00165).

globalitzadores d'aquell segle decisiu per a Catalunya. En els darrers anys, però, aportacions importants ens han proporcionat una visió del set-cents més oberta, més complexa, començant per la síntesi brillant de Josep Fontana (*La fi de l'Antic Règim i la industrialització*). Ernest Lluch, amb una tenacitat exemplar —que la seva intensa activitat pública no va poder doblegar—, va prosseguir la línia encetada el 1973 amb la publicació d'*El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, mitjançant diversos i remarcables treballs (sobre el cameralisme a Espanya, sobre el «partit aragonès», sobre Francesc Romà i Rossell, sobre la Il·lustració a Catalunya, sobre les xarxes comercials catalanes a Espanya o sobre l'edició de llibres entre els segles xv i xix i l'«assassinada viva» que fou la llengua catalana). Aquest treball tenaç i aparentment dispers va quallar, finalment, el 1996 a *La Catalunya vençuda del segle XVIII: foscors i clarors de la Il·lustració*,² on si bé el pensament econòmic segueix tenint un pes fonamental en el llibre, s'estableix un diàleg constant amb la política i la cultura amb resultats que capgiren substancialment la visió del set-cents.

Un dels objectius fonamentals de l'obra és prou clar: qüestionar la idea de Soldevila que els catalans del xviii, després del 1714, amb voluntat d'autoanul·lació, s'havien esforçat a esdevenir província, així com discutir l'expressió de Vilar que el xviii havia estat el segle més estèril per a l'esperit de grup dels catalans. Rebat aquest argument exposant, amb tota mena de detalls i de connexions que recomponen un autèntic trencaclosques, un projecte econòmic per a Catalunya amb ressons hispànics, un programa cultural (historicoliterari), i un balanç de la Il·lustració —eminentment aplicada— en el qual destaquen un gran historiador econòmic (Antoni de Capmany), un corrent jansenitzant (Francesc Armanyà, Josep Climent, Fèlix Amat), un dramaturg enlluernat per Maria Teresa d'Àustria (Lucià Francesc Comella), dos músics (Antoni Soler i Ferran Sors), uns quants científics (Francesc Salvà i Campillo, Antoni Martí i Franquès) i artistes (Damià Campeny, Pasqual Pere Moles). Però els grans eixos del llibre, podríem resumir-los en la redescoberta i el reconeixement just del que anomena l'«austriacisme persistent i purificat», sens dubte l'aportació més innovadora; en segon lloc, en la influència del cameralisme a Espanya, i, per últim, en l'existència d'un projecte il·lustrat per a Catalunya.

Aturem-nos en el primer punt, en el qual Lluch centrà la recerca en els darrers anys esmerçant-hi una gran dedicació, reprès a *L'alternativa catalana (1700-1714-1740)* i a *Aragonesismo austriacista (1734-1742)*, ambdós publicats el 2000.³ L'«austriacisme persistent i purificat» fa referència al nou i darrer moment d'esperança en l'emperador comprès entre el 1734 i el 1741, motivat per la guerra de Polònia (1733-1738). Aleshores l'imperi va perdre Nàpols i Sicília, cosa que signi-

2. *La Catalunya vençuda del segle XVIII. foscors i clarors de la Il·lustració*, Edicions 62, Barcelona, 1996.

3. (2000) *L'alternativa catalana (1700-1714-1740)*. Ramon de Bilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes, Eumo Editorial, Vic; (2000) *Aragonesismo austriacista (1734-1742)*. Conde Juan Amor de Soria, Institución Fernando el Católico (CSIC), Excma. Diputació de Zaragoza, Saragossa.

ficà l'esvaïment de les rendes que servien per pagar les pensions dels exiliats austriacistes establerts a Itàlia i a Viena i que motivà el seu desplaçament al Banat fundant la colònia de la Nova Barcelona —actual Zrenjanin. La guerra enfrontà la Gran Bretanya amb França, en un context polític internacional inestable que permetia que els austriacistes pensessin en un projecte polític que anava més enllà de la pura nostàlgia, atesa la provisionalitat de les fronteres dels països militarment febles en aquells anys. Implícitament, aquesta anàlisi reforça en certa manera el component internacional de la Guerra de Successió, que, massa sovint, tendim a oblidar. L'aportació cabdal de Lluch consisteix a reinterpretar diverses manifestacions de dissidència al règim borbònic, algunes ja conegudes i d'altres de noves (en total, 9: fins al 1734 estan relacionades amb l'acció política directa, i les posteriors, més extenses, són de reflexió), des d'una perspectiva conjunta que fa que prenguin una major coherència i volada política. En valora la qualitat intel·lectual i el possible suport social de què van gaudir, així com les connexions internacionals que les animaven: es tracta de *Via fora els adormits* (amb una rèplica escrita des de Viena que exculpa els Àustries: *Censura o juicio imparcial sobre el papel intitulado en catalán, Record de l'Aliança* ⁴ (que evoca els compromisos incomplerts pels anglesos a la Guerra de Successió) i *La voz precursora de la verdad*, que té com a objectiu la unió armada de les potències europees anteriorment aliades per posar fre al predomini borbònic i al seu despotisme, que «ha edificado una Babel [símbol de la monarquia universal] que os destruye y os arruina». Fa un segle i mig que Pi i Aramon havia apuntat que «en 1736 existía aún en Cataluña un partido austriaco que anhelando sacudir el yugo de Castilla, imploró secretamente el auxilio de Jorge II de Inglaterra en virtud del tratado de Génova de 1705», el qual citava Amor de Soria.⁵ L'objecte principal del *Via fora*, el text més interessant, és, com ha dit Lluch, canviar l'Espanya dels Borbons per la dels Àustries. Si això no era possible, proposava una nova configuració política alternativa de la península Ibèrica a fi d'impedir que França i Castella fossin frontereres i de fer garantir la llibertat dels territoris de la Corona d'Aragó, alhora que l'equilibri europeu. La nova Espanya havia d'estar constituïda per tres blocs: el galaicoportuguès (independent però sota orientació britànica), el castellanoandalusoextremeny (sota inspiració francesa), i el de la vella Corona d'Aragó més Múrcia, Navarra, Biscaia, Guipúscoa i Àlaba —inclosos els territoris annexionats per França— (sota protecció de l'Imperi): «dits sis regnes y províncias, regits cada un ab sas lleys provincials justas y antiguas, que la sola tirania present té sepultadas, formarien un regne, o república lliure que, ab justa soberania, concorreria a salvar lo equilibri de Europa [... dominis] que a més de la co-

4. E. LLUCH (1999), «El judici imperial sobre la *Via fora els adormits*, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, X, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, p. 67-88.

5. E. LLUCH (2000), *Aragonesismo...*, p. 68; A. A. PI I ARIMON (1854), *Barcelona antigua y moderna o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*, volum II, Imp. y Lib. Politécnica de Tomás Gorchs, Barcelona, p. 893.

muna utilitat tenen just dret per separar-se del domini de un Borbón en Castilla». Si cap de les dues solucions no quallava, proposava que els anglesos imposessin «una República lliure del Principat de Catalunya en sa integritat antiga».⁶ Aquests textos, escrits entre el 1734 i el 1736, amb l'objectiu de tornar Espanya (o una part) al sistema anterior al 1714, s'inscriuen en una campanya ben connectada amb Viena, que tenia com a objectiu aconseguir un canvi d'actitud dels britànics i desvetllar l'opinió pública catalana.

Però la peça clau de l'austriacisme, des del punt de vista de la teorització, fou la figura del comte aragonès —navarrès d'origen— Juan Amor de Soria, exiliat a Viena, la qual fou destacada per José Antonio Maravall i, més tard, per Virgínia León, entre d'altres historiadors,⁷ encara que no aprofundiren en les seves idees. Ara, en el llibre, el personatge és inserit justament en el seu marc ideològic i se li reconeix el mèrit d'haver formulat una crítica a l'absolutisme borbònic des de l'òptica del sistema polític constitucional, representatiu, inspirant-se, concretament, en el model austríac. Autor de *Enfermedad crónica y peligrosa de los reinos de España y de Indias* (1741), text extens i interessant que Lluch ha publicat a *Austracismo aragonésista*, formula un austriacisme depurat dels mals que havien portat a l'increment del poder absolut, a la decadència econòmica i a la corrupció política en temps dels Àustries, situació que havia arribat al paroxisme amb el triomf de l'absolutisme borbònic. La no-convocatòria de Corts es devia a «la cautela de los primeros ministros [para] evitar esta convocación con el pretexto de la mayor libertad con que los estados y brazos impugnaban en las Cortes Generales la mala conducta de ellos, y prevenían remedios a la salud pública, y de esta omisión han nacido los mayores males de los reinos y la peligrosa enfermedad que hoy padecen».⁸

D'aquest programa, cal remarcar-ne tres qüestions: la primera, la centralitat de les Corts, d'acord amb la idea de la unió de corones *aecque principaliter*. Les Corts han de vetllar pel compliment de les lleis fonamentals del regne, han d'aprovar els subsidis al rei i han de fer lleis per fer prosperar el país i evitar la corrupció. La segona qüestió és abordar la idea d'una millor estructuració d'Espanya, a fi de «hermanar y concordar las dos coronas y sus naciones, deshaciendo y destruyendo una de las causas de la enfermedad de la monarquía por la discordia y antipatía que entre ellas ha reinado».⁹ La proposta pretenia acabar amb els greuges i desconfiances entre els països d'una Corona d'Aragó allunyada dels avantatges de la cort, però lliure de càrregues fiscals permanents, i una Corona de Castella que gaudia dels beneficis de la cort però que es trobava aclaparada pel pes de la fiscalitat de la monarquia. Feia

6. E. LLUCH, *La Catalunya vençuda...*, p. 72-73.

7. J. A. MARAVALL (1991), *Estudios de la historia del pensamiento español. Siglo XVIII*, biblioteca Mondadori, Madrid; V. LEÓN (1990), «Una concepción austracista del Estado a mediados del siglo XVIII», *Coloquio Internacional. Carlos III y su siglo*, Actas, II, Madrid, p. 215.

8. E. LLUCH, *Aragonesismo...*, p. 130.

9. E. LLUCH, *Aragonesismo...*, p. 189.

poc més d'un segle que l'havia formulada Olivares en el «gran memorial» del 1624, des d'un prisma inequívocament absolutista. Per tal de fer efectiva aquesta coordinació mantenint i enfortint el sistema polític representatiu, Amor proposava que les Corts de Castella, Aragó, València, Mallorca i Catalunya es reunissin cada set anys; que es constituís una assemblea fixa formada per onze diputats territorials (dos de Castella, un d'Andalusia, un de Granada, un de Múrcia, un de Galícia, un de Navarra i els territoris bascos, quatre de la Corona d'Aragó) i que, finalment, cada deu anys es convoqués un parlament de la monarquia, format pels diputats dels regnes, dos consellers de cada consell suprem i un secretari d'estat nomenat pel rei. També recuperaven protagonisme els dotze consells suprems de la monarquia dels Àustries. La figura del secretari de Despatx Universal —càrrec que ocupà Vilana Perlas durant la guerra— pren gran relleu en aquest organigrama, «complemento de la total suprema expedición de los negocios de la monarquía». I com ha recordat Virgínia León,¹⁰ en un altre escrit del 1736 (*Addiciones y notas históricas desde el año 1715 al 1736*), Amor havia plantejat la necessitat de crear un consell de gabinet que pal·liés la divisió en secretaries. La tendència a l'enfortiment del poder de la monarquia, d'acord amb el desenvolupament de l'Estat modern, es fa compatible, doncs, amb un esquema constitucionalista i territorialment plural als antípodes del model borbònic. En tercer lloc formulava una nova proposta fiscal: per a Castella, manteniment de les regalies, supressió dels tributs perjudicials (*alcabalas, millones, montazgo...*) que considerava injustos, alhora que percebuts desigualment, a més d'ilegals, els quals havien de ser substituïts per un subsidi aprovat a les Corts, un cop realitzat un inventari o cadastre dels béns i de les rendes dels individus, depenent de la seva riquesa. Als quatre estats de la Corona d'Aragó —com els qualificava Amor— els aplica, també, aquest subsidi que havien d'aprovar les Corts respectives en concepte de dotació per a la defensa comuna del territori de la monarquia. La proposta va acompanyada d'un programa econòmic que havia d'impulsar l'agricultura i l'obertura del mercat indià a la Corona d'Aragó, però també amb mesures de caràcter industrialista. Els seus dos principals referents són el diplomàtic Diego de Saavedra Fajardo i l'arbitrista Pedro Fernández Navarrete. El primer, autor de les *Empresas políticas* (1640),¹¹ un manual d'educació de prínceps, que assumeix la raó d'estat des del cristianisme, fou el tractadista polític més llegit a Espanya durant el segle XVII, i estava preocupat per la decadència de la monarquia, pel pes feixuc de les contribucions i per la corrupció. Fernández, autor de *Conservación de monarquías y discursos políticos* (1626),¹² aborda el problema de l'opressió fiscal que pateixen els «pecheros» castellans i proposa que hi participin els altres regnes de la monarquia per

10. V. LEÓN (2000), «La influencia española en el reformismo de la monarquía austríaca del Setecientos», Cuadernos Dieciochistas, 1, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, p. 131.

11. F. J. DIEZ DE REVENGA (editor) (1988), *Empresas políticas*, Planeta / Autores Hispánicos, Planeta, Barcelona.

12. M. D. GORDON (editor) (1982), *Conservación de monarquías y discursos políticos*, Clásicos del pensamiento económico español, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.

tal de sufragar les despeses derivades de la defensa de les seves costes, a banda d'un donatiu voluntari que ha de ser satisfet pels grups socials benestants de la Corona de Castella, inclosos els nobles i eclesiàstics). Partint d'aquests pressupòsits —que no són, certament, els d'Olivares— Amor descabdella la seva proposta fiscal, la quantifica i estableix categories de pagament, amb el benentès que la percepció d'un subsidi requereix l'aprovació prèvia de les Corts.

Lluch va reprendre l'anàlisi de l'austriacisme a *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes*. En el llibre aprofundeix en el coneixement dels dos personatges: el notari Vilana, futur marquès de Rialp, i el seu cercle d'homes de confiança (Verneda, Llaurador, Minguella, també notaris i antics amics), que van passar al primer rengle de la política, cosa que desagradà a la vella classe dirigent, i Juan Amor de Soria, que fou secretari de Vilana, com a oficial de la Secretaria d'Estat, uns personatges pels quals Lluch no amagava la seva admiració. Van donar lloc, deia, a una combinació idònia: Amor hi aportava el pensament; Vilana, l'acció, primer com a secretari de Carles III l'Arxiduc i després com a secretari d'estat imperial. Contra les dures crítiques de què fou objecte Vilana (enriquiment, corrupció, despotisme, traïdora), Lluch aporta dades sobre els seus béns deixats en testament —no excessius a Catalunya però importants a l'Imperi— i apunta la possible procedència de la campanya difamadora, de sectors conservadors (eclesiàstics), a conseqüència de les confiscacions de béns als eclesiàstics filipistes —amb una política similar a la del regalisme borbònic— i de les reformes avançades que proposava. Efectivament, a *Reflexiones anticipadas en Barcelona a su Majestad CC para el buen gobierno de la España*, de l'any 1710 (que Lluch atribueix a Vilana i Virgínia León a Amor,¹³ però tant se val si l'un n'era l'autor i l'altre l'inspirador), on es planteja la urgència de crear una sola contribució que substitueixi la multiplicitat de càrregues indirectes, s'esmenten els eclesiàstics entre els principals defraudadors, a més dels ministres i els encarregats de percebre les rendes. La proposta, per tant, es troba en la línia de la que va fer Amor —molt més desenvolupada— tres dècades més tard, a *Enfermedad crònica*, com hem vist. L'objectiu era implantar «un donativo de repartimiento justo, decente, no gravoso, y en que resulte un alivio general del reino, socorro de la real hacienda y medio para la defensa común», cosa que, a la pràctica, havia de representar que si *el más pobre jornalero pagaba de contribución más de 300 reales... Ahora con 55 queda libre*.¹⁴

Però la qüestió més polèmica a l'entorn del govern austriacista és la de l'enrenou suscitat per l'*Epítome* de Francesc Grases i Gralla, el 1711, obra que dedicà a Vilana, on feia algunes consideracions sobre els fonaments i la titularitat de la potestat

13. V. LEÓN (1993), *Entre Austrias y Borbones. El Archiduque Carlos y la monarquía de España (1700-1714)*, Sigilo, Madrid, p. 119-120.

14. E. LLUCH, *L'alternativa...*, p. 134-135.

legislativa, és a dir, sobre l'equilibri entre el poder reial i les Corts (proposa que «no fase la llei lo Rei i la cort, ni lo Rei ab la cort, sinó lo Rei en la Cort», és a dir, que el rei legisla i fa ús de la seva potestat *en l'assemblea*, fet que converteix l'acord en vinculant per a totes les parts). Arran de les protestes dels Comuns, l'obra fou condemnada per l'arxiduc Carles III i cremada. Lluch conclou que aquest conflicte polític, més que per qüestions de fons amb flaire d'absolutisme o d'esperit anticonstitucional, s'originà per les urgències d'un rei en guerra, les quals topaven amb una mecànica política feixuga en la presa de decisions i, alhora, amb els recels de les institucions catalanes davant de qualsevol símptoma d'enfortiment del poder reial. L'equip de govern, que no es movia en un sentit absolutista —com ho prova el fet, argüeix, que l'arxiduc condemnés l'obra—, sinó parlamentarista, «no actuava amb la potència ni la rapidesa necessàries. Buscar una més gran cohesió del Rey ab la cort podia ser un mitjà adequat».¹⁵ L'anàlisi coincideix amb la interpretació feta pels historiadors del dret Víctor Ferro i Jon Arrieta. Una recomanació de Carles III a l'arxiduchessa Isabel durant l'ocupació de Madrid, l'octubre de 1710, confirma la impressió de Lluch: «Acuérdate solamente», li diu, «por lo que toca a Aragón, de atender a la justicia y a las lentitudes, porque el Consejo de Aragón y otros de Cataluña son sumamente tardos». Tanmateix, una altra carta del secretari Juan Antonio Romeo al rei, del novembre d'aquell any, dóna testimoni de la percepció diferencial que tenia l'equip de govern de Carles III del marc constitucional català en relació amb el castellà quan, en parlar de l'ocupació de Castella, afirma que «como las disposiciones en Castilla son libres de la Real voluntad de V. M. sin consideración de fueros, puede V. M. dar la planta que quisiere y hallare más conveniente, sin que nadie se oponga».¹⁶

D'aquesta manera Lluch ens ha apropiat a la figura del polític català amb més projecció i influència en la cort de l'arxiduc i emperador, que intentà fer de pont entre els interessos de les institucions catalanes i els de l'arxiduc, amb una elevada dosi de pragmatisme. Un personatge certament controvertit que, mentre a Catalunya era blasmat des del sector més «foralista i tradicionalista» pel seu suposat tarannà reialista —criticat amb duresa a *Via fora els adormits*—, a la cort de Viena fou malvist pels ministres alemanys per la seva ascendència sobre l'emperador, favorable als austriacistes hispànics. Com a secretari d'estat, a Viena, assumí la responsabilitat sobre els afers d'Itàlia i Flandes, amb poders tan amplis que provocaren problemes de competències amb el Con-

15. E. LLUCH, *L'alternativa...*, p. 51.

16. V. FERRO (1987), *El dret públic català. Les institucions de Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Eumo Editorial, Vic, p. 29; J. ARRIETA (2001), «Conversaciones con Ernest Lluch en torno al austracismo», text inèdit de la ponència del congrés *Felipe V y su tiempo* organitzat per la Institución Fernando el Católico (Saragossa, 15-19 de gener de 2001), que l'autor m'ha proporcionat amablement; «Variedades. Guerra de Sucesión. Correspondencia interceptada. Cartas entre el Archiduque Carlos y su esposa la archiduchessa Isabel», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1872, II, p. 336-339, p. 346-352 i p. 362-367 (la cita és de la p. 352) i «Variedades. Guerra de Sucesión. Correspondencia interceptada. De Romeo para el Archiduque en 15 de septiembre de 1710», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1873, III, p. 25-30 (la cita és de la p. 28).

sell d'Espanya (a la fi, el 1731, Vilana s'incorporà al Consell d'Espanya bo i mantenint la secretaria d'estat, del qual fou president en morir l'arquebisbe Folch de Cardona). Efectivament, el marquès de Rialp va mantenir el seu compromís amb el «cas dels catalans», si bé no podem perdre de vista el minso marge de maniobra que deixaven la supeditació imperial al Regne Unit i els tractats d'Utrecht. Una bona mostra de la dependència total de Carles III envers els aliats la tenim en la correspondència que aquest mantenia amb la seva esposa Isabel, on es manifesta contrari a l'operació de conquesta de Madrid, la qual deixava Catalunya desprotegida militarment, i es dol de l'actitud capritxosa i erràtica dels generals, «conforme a su acostumbrada confusión e inconstancia». I en una carta del secretari Juan Antonio Romeo al rei, aquest escriu, el novembre de 1710: «siempre temo las cosas de Inglaterra, que las mueven unos espíritus muy turbios, especialmente el de Peterborough». Amb aquesta voluntat de compromís, doncs, s'ha d'entendre el gest de Vilana d'enviar el seu cunyat Joan Francesc Verneda a Barcelona l'estiu del 1713 durant el setge, i el fet que delegués Amor a París, el maig del 1714, per tractar amb el marquès de Torcy la suspensió de les hostilitats (si bé Sanpere i Miquel situa la negociació d'Amor amb Torcy el maig del 1715 en el context de les converses per a l'evacuació de Mallorca i Eivissa, però també sobre els represaliats austriacistes de Barcelona i, de nou, sobre les constitucions; potser es tractava de dos viatges diferents). Encara, el 1725, en el marc de les converses que van menar a la pau de Viena entre l'emperador i Felip V, aconseguí que el canceller Sinzendorf reclamés, de nou, els drets de la Corona d'Aragó, davant la lògica preocupació de l'ambaixador espanyol, el baró de Ripperdá. Com ha escrit recentment Virgínia León, «desde una intencionada posición política de fidelidad a la Casa de Austria y rechazo de la Casa de Borbón, tanto Amor de Soria como el marqués de Rialp, alaban el sistema político de la monarquía Hispánica y toman como modelo de referencia sus instituciones. El respeto de las leyes fundamentales de los reinos, cuya transgresión se equipara a un comportamiento tiránico, constituyó también el denominador común de éstos y otros escritos austracistas de esta época».¹⁷ Perquè, en darrer terme, aquestes propostes polítiques responien a la idea d'una Espanya plural, en plena coincidència amb la idea exposada per Castellví:

Se ve claro que aunque en todo el continente de la España se nombran sus naturales en común españoles, eran y son distintos y se conservaron mucho tiempo divididos... Eran estas naciones en el continente de la España distintas en leyes, costumbres, trajes e idiomas.¹⁸

17. «Variedades...», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1872... (la cita és de les p. 363-364) i «Variedades...», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 1873... (la cita és de la p. 28); la visita d'Amor a París, a V. LEÓN, «La influencia española...», p. 128, i a E. LLUCH, «El judici...», p. 73-74; la cita de V. León és de «La influencia...», p. 118. S. SANPERE, *Fin de la nación catalana*, Barcelona: L'Avenç, 1905, p. 596.

18. F. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. 1, J. M. MUNDET i J. M. ALSINA (ed.), Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo de Pèrcopo, Madrid, 1997, p. 55.

Per acabar amb aquest tema central: allò que definia essencialment l'austriacisme era «la concepció d'una monarquia composta, plural i concèntrica, des de cadascuna de les unitats originàries, i no la dinastia adoptada per encarnar la monarquia», raó que explica l'acceptació inicial de Felip V per part dels catalans. Per tant, conclou Lluch, seria més encertat parlar de «constitucionalisme català que optà per l'austriacisme» que no pas d'austriacisme català a seques. «Podem continuar utilitzant el terme *austriacisme* si entenem la seva accidentalitat i que la substantivitat prové del *constitucionalisme* i fins i tot de l'ideari nacionalista català», escrivia fa poc a *L'Avenç*.¹⁹ I, sobre la suada contraposició entre un absolutisme suposadament modernitzador enfront d'una requincalla medievalitzant que constituïria el sistema polític català, no dubta a remarcar el caràcter més modern del sistema constitucional o parlamentari pel seu major grau de llibertat: «defensar les Corts, les Constitucions i els furs suposava mantenir una certa llibertat i un considerable control pressupostari: dos trets propis de la “modernor”. Finalment, afegia que amb l'obertura als sectors socials burgesos i menestrals ascendents, «es dibuixava una evolució democràtica a l'anglesa o a l'holandesa» enfront de la dubtosa «modernor» borbònica.²⁰

Però, perdudes les esperances en el capgirament polític, a partir de la dècada del 1740, els esforços per afrontar el futur de part dels hereus de l'austriacisme, bo i acceptant com a irreversible el marc polític, se centraren en l'elaboració de projectes de caràcter reformista, mitjançant un programa econòmic molt més avançat que el de l'absolutisme borbònic, desenvolupat entre el 1760 i el 1780, coincidint amb l'inici del regnat de Carles III. La connexió austríaca segueix, però, amb una pèrdua de pes del passat en benefici del present. Aquest constitueix un segon eix fonamental, que trobem exposat a *La Catalunya vençuda*: l'anàlisi del cameralisme, centrat en el «partit aragonès o l'esforç de l'Espanya vençuda per ensenyar a la vencedora, en paraules de Lluch, seguint els camins de reforma empresos per Àustria i Prússia. Una influència, la de Bielfeld i Von Justi, però també del ginebrí Necker —per la seva idea de descentralització territorial i de liberalisme matisat enfront dels fisiòcrates, que els components del partit aragonès recollien, alhora, de l'Imperi austrohongarès—, que fou notable a la Corona d'Aragó i al País Basc, la qual ha estat obviada per la historiografia del pensament econòmic, marcada pel castellanocentrisme, que ha posat l'accent en el corrent asturcastellà, de Jovellanos, Floridablanca i Campomanes, defensor d'un programa econòmic agrarista i preindustrial —Lluch, a *Las Españas vencidas*,²¹ a més d'una atípica introducció on recull opinions i crítiques sobre l'edició catalana, incorpora un capítol molt interessant sobre aquests economistes, sobre el *Discurso sobre el fomento de la industria popular* (1774) de Campomanes i la creació de las Sociedades Económicas de Amigos del País, alhora

19. E. LLUCH (2000), «De noms i de “modernors”», *L'Avenç*, 253, p. 60 i 63.

20. E. LLUCH, «De noms...», p. 64.

21. E. LLUCH (1999), *Las Españas vencidas del siglo XVIII. Claroscuros de la Ilustración*, Crítica, Barcelona.

que exposa les reaccions de l'Ajuntament de Barcelona i de la Junta de Comerç davant d'aquestes propostes i a favor dels gremis, de les escoles de la Junta Particular de Comerç i de la Universitat de Barcelona. La influència cameral que té en el comte d'Aranda, en Pablo de Olavide i en Francesc Romà i Rossell alguns dels principals valedors, propugna la defensa dels gremis i de l'industrialisme, la fi de la discriminació de la Corona d'Aragó respecte al mercat americà, una hisenda forta i un exèrcit que intervingui en el desenvolupament econòmic, amb una marina capaç de reservar el mercat americà. En síntesi, el partit aragonès, integrat per persones descendents de famílies austriacistes, des de l'acceptació del nou ordre borbònic, assaja d'incorporar reformes portades a terme per Maria Teresa d'Àustria —de reconeixement de la diversitat territorial, com succeïa a Hongria— i de Frederic II de Prússia —les idees del cameralisme: intervenció de l'Estat, foment del mercat i de la indústria. En el terreny polític, si els *golillas* (asturcastellans) eren partidaris d'una monarquia absolutista sense matisos, el partit aragonès mostrava simpaties cap a una monarquia pactada, amb representació estamental i amb consells.

La figura catalana que canalitza aquestes idees és l'advocat figuerenc Francesc Romà i Rossell, autor de *Las señales de la felicidad en España y medios de hacerlas eficaces* (1768),²² així com d'altres treballs que tenien com a objectiu reformar el marc polític i econòmic d'Espanya i de Catalunya, a l'escalf de les transformacions econòmiques que s'hi produïen: *Disertación histórico-político-legal por los colegios y gremios de la Ciudad de Barcelona* —la defensa dels gremis, dels quals Romà era advocat, no era solament econòmica, sinó també política i social—, *Proyecto del Abogado General Público* i *Proyecto para restablecer la Monarquía*. Així, doncs, al cap de gairebé vuitanta-cinc anys del *Fènix de Catalunya* de Narcís Feliu de la Penya, un català plantejava de nou un programa polític i econòmic. Fins i tot, Lluch veu la mà de Romà en la representació dels diputats de Saragossa, València, Palma i Barcelona del 1760, que evocava les estructures polítiques anteriors al 1714. Des d'aquesta perspectiva d'anàlisi, Lluch ha revisat el clixé massa esquemàtic i monolític des del qual s'ha caracteritzat l'Espanya del XVIII com un autèntic desert d'idees tant polítiques, que contestessin l'absolutisme, com econòmiques —sense aportacions remarcables alternatives a la política del despotisme il·lustrat i l'agrariisme d'arrel castellana.

El tercer gran eix de les aportacions de Lluch també el trobem desenvolupat a *La Catalunya vençuda*. El constitueixen els capítols que esbossen un projecte il·lustrat per Catalunya i que es fonamenta en tres grans textos: les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, les *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes* i el *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña* de la Real Junta de Comercio, tots ells de l'entorn del 1780. Són, a parer seu, el millor fruit de la Il·lustració aplicada a Catalunya, i constitueixen un autèntic projecte per al país, en-

22. Estudi preliminar d'E. LLUCH (1989), Editorial Alta Fulla, Barcelona.

cara que no hi incloïa la llengua: la recuperació de la memòria històrica i de la literatura catalana, sumada a una visió de present i de futur de l'economia, que conformaven una consciència global de país, programa que fou catalitzat per la Junta de Comerç —la qual, davant la inexistència d'institucions polítiques representatives assumí la funció d'endegar els projectes col·lectius—, on confluïen els comerciants i industrials més actius i influents de «l'època de les realitzacions» de què parlava Jaume Vicens Vives. Jaume Caresmar és al centre dels tres projectes i hi va tenir un paper destacat (en el *Discurso* repeteix les fórmules descentralitzadores de Jacques Necker i el seu sistema intermedi entre el mercantilisme i el liberalisme, que superava el marc estrictament estatal i valorava les institucions territorials internes: països, municipis i gremis). I cal no oblidar el protagonisme de l'intendent que presidia la Junta de Comerç, el baró de la Linde (Manuel de Teran) ni, naturalment, el del gran historiador de l'economia Antoni de Capmany.

Aquestes foren, diu Lluch, seguint els passos de Jordi Rubió i Balaguer, les peces clau del desvetllament de la personalitat de Catalunya, que fan que el XVIII no esdevingui un segle «nacionalment perdut» i que el convertiren en el precursor de la Renaixença quan, a aquests elements, s'hi sumà la llengua, ja que si bé, efectivament, els protagonistes d'aquest projecte no creien en un futur viable del català, van posar les bases perquè es fes realitat, una línia argumental ja prou coneguda, perquè l'autor l'havia exposada en diverses publicacions —en una d'elles amb un títol prou significatiu: «La Il·lustració a Catalunya: projectar el país i revisar el 1714»—, que tanca el cicle interpretatiu encetat amb la dissidència dels anys 1730-1740. Sense entrar en punts polèmics com el caràcter de la Il·lustració a Espanya, el paper de la llengua com a possible vertebrador de la identitat catalana, o la funció pretesament innovadora que havia de tenir la Universitat de Cervera, només voldria remarcar el caràcter pertinent de dos elements que Lluch remarca, si no són entesos de forma excloent. El primer, sobre si el projecte il·lustrat de l'entorn del 1780 fou, efectivament, el precursor de la Renaixença. És indiscutible, almenys, que les seves llums ens aclareixen el camí del desvetllament lingüístic i cultural del XIX, gràcies a unes fetes assolides que van esdevenir imprescindibles perquè la Renaixença pogués tenir un punt de partida. El segon, que cal valorar el paper de les institucions militars (Acadèmia de Matemàtiques, Col·legi de Cirurgia de Barcelona) i paraoficials (ensenyaments superiors de la Junta de Comerç) en l'impuls dels projectes, cosa que matisa la idea que fou la «societat civil» la seva promotora sense que hi tingués res a veure el «despotisme il·lustrat», encara que cal no oblidar el dinamisme i la pressió dels grups socials emergents que inspiraven l'activitat de la Junta de Comerç, per tal de donar resposta a les exigències de modernització material del país, com han recordat Santiago Riera i Josep Fontana.²³ Aquesta pressió social fou, en definitiva, una de les principals

23. E. LLUCH (1991), «La Il·lustració a Catalunya: projectar el país i revisar el 1714», a *Catalunya a l'època de Carles III*, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Barcelona, p. 47-73; S. RIERA (1991),

especificitats de Catalunya, en contrast amb d'altres zones d'Espanya, on van predominar les Sociedades Económicas de Amigos del País, resultat d'una dinàmica econòmica i social diferent. Tot plegat ens ajuda a entendre millor per què, malgrat la derrota del 1714, que va obligar els catalans a renunciar al projecte del 1705 i a les seves constitucions seculars, i a recloure's en el treball l'endemà de l'11 de setembre, van persistir un projecte econòmic modernitzador i un programa cultural i polític que va cristal·litzar en la societat industrial i en la represa de la identitat col·lectiva en el segle XIX.

Què romandrà de l'esquema interpretatiu de Lluch? Ben segur, l'estructura, el fil conductor de les continuïtats per damunt de les ruptures. Sens dubte es matisarà i es concretarà: caldrà revisar la influència real del model polític habsburgués (de Carles VI i de Maria Teresa d'Àustria) en les formulacions de l'austriacisme «purificat» i, sobretot, del prussià —encara que sigui essencialment de caràcter econòmic, el qual encaixa amb més dificultats en l'esquema d'absolutisme «rebaixat» dels hereus de l'austriacisme. En aquesta mena de «filo rosso» que enllaçaria l'austriacisme del 1705 amb el dels anys quaranta per desembocar en els projectes de la segona meitat de segle hi ha, certament, moltes llacunes que cal omplir. L'anàlisi de Lluch és intuïtiva i suggestiva però encara resta molt oberta. D'ella, cal prendre'n l'esperit. És a dir: a l'entorn del 1705 s'articula un programa polític que gaudeix d'un considerable suport social, que té la seva base en el constitucionalisme. Aquesta idea, la de les «llibertats» perdudes, perviu després de la derrota del 1714 entre amplis sectors i s'expressa en escrits polítics i en dietaris de pagesos i menestrals; també en les reivindicacions gremials enfront dels municipis borbònics —corruptes i en clar divorci amb la dinàmica societat catalana— en les dècades centrals del segle, en manifestacions de caràcter popular, en memorials polítics i econòmics, fins a enllaçar amb el Campany de Cadis que vindica el model anglès a partir de la recuperació de les Corts abolides per Felip V («entonces se vio que el cañón era la última razón de los Reyes», va escriure el 1809), passant pels textos del liberal i constitucionalista León de Arroyal —entre el 1787 i el 1795—, els quals evoquen el major desenvolupament constitucional de la Corona d'Aragó enfront de la de Castella. Aquest darrer, contrari al «despotisme il·lustrat», afirmava que «si vale hablar verdad, en el día no tenemos constitución, es decir, no conocemos regla segura de gobierno; bien que ni se ha conocido en Castilla de muchos siglos a esta parte». Afegia que «en Castilla no hay más constitución que la costumbre, ni más costumbre que la casualidad. La fuerza ha sido la medida de poder de los reyes». Això mentre assegurava, amb unes paraules molt semblants a les que utilitzà Capmany a Cadis, que «no es mi ánimo decir que la constitución aragonesa no tiene defectos harto considerables; pero no temeré asegurar que ninguna de cuantas conocemos es tan buena en la calidad de monárquica», perquè l'au-

---

«Ciència i tècnica a la Catalunya de la segona meitat del segle XVIII», a *Catalunya a l'època de Carles III*, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Barcelona, p. 195-196; J. FONTANA (1988), «La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868», a P. VILAR, *Història de Catalunya*, v, Edicions 62, Barcelona, p. 103-104.

toritat legislativa residia en el rei junt amb el regne i perquè el poder del rei no es podia estendre més enllà del de les lleis, «o por mejor decir, que el poder del rey es el de las leyes, sin que pueda más ni menos que ellas». Arroyal no s'està d'afirmar, amb un to de xovinisme, que la nova constitució anglesa «sólo tiene de bueno lo que tomaron de la aragonesa», la qual ha retornat el vigor a les Cambres i «el espíritu patriótico que hizo renacer la popularidad de los Comunes». Com Amor de Soria, al cap de mig segle, el 1792, el gandienç Arroyal, declarat partidari del model basat en els contractes polítics que triomfà a Holanda i Anglaterra, parla de «la enfermedad del reino», que radica en una constitució deficient i ineficaç.²⁴ Cal, per tant, aprofundir en la pervivència d'aquesta memòria històrica i en l'abast de la consciència identitària al llarg del set-cents, cosa que permetrà d'entendre millor la formulació del federalisme al principi del segle XIX.

Com es podia esperar, l'esquema interpretatiu de Lluch no ha deixat indifereents els historiadors: ha desvetllat un gran interès entre molts, tot i que algun ha posat pegues a l'excés de presentisme i de càrrega nacionalista des del qual ha estat concebut i, finalment, ha generat reticències serioses entre d'altres. Cap de les crítiques formulades es fonamenta en arguments prou sòlids per invalidar l'estructura de l'esquema, i per aquesta raó no ens detindrem a analitzar-les. Entre aquests darrers historiadors, alguns han posat en dubte la capacitat mobilitzadora o l'existència mateixa de l'austriacisme després del 1714: és obvi que aquest austriacisme que coneixem mitjançant els textos, publicats o manuscrits, era minoritari. De ben segur, però, que la idea de les «libertats» seguí present en la mentalitat

24. J. ALVAREZ JUNCO (1967), «Capmany y su informe sobre la necesidad de una constitución (1809)», *Cuadernos hispanoamericanos*, 210, p. 520-551 (la cita és de la p. 546). Afegia que a les Corts de la Corona d'Aragó se sentien les paraules «de Patria, de pueblo, de Nación, de Constitución, de libertad, nombres que jamás pronunciaron ni las leyes, ni los legisladores en las cortes castellanas, ni suena en ellas más que la voz Reinos, representados como provincias por cierto número de ciudades. Eran sólo dieciocho las que gozaban de esta prerrogativa, sin incluir más villa que la de Madrid, cuando en la Corona de Aragón, que no componía una tercera parte de la de Castilla, gozaban de voto en cortes diecinueve ciudades y setenta y nueve villas» (p. 549). I a Cadis, Capmany va dir: «No pretendo el estado político de las cortes de Aragón por modelo perfecto de una constitución [...]; ni tampoco cuál conviene a la nación española en las actuales circunstancias [...] atendida la extensión y reunión de provincias que componen hoy la monarquía. Lo presento para mostrar al mundo poco instruido de nuestra antigua legislación hasta qué grado de libertad llegaron las provincias de aquella Corona en siglos que hoy se quiere llamar góticos, por no decir bárbaros [...]. En fin, era el país que tenía una Constitución, que, por los nudos con que estaba ligada, era por sí misma indisoluble [...]. Hasta que las armas de Felipe V la derribaron con mayor poder, por aquel derecho de conquista que se atribuyó con la Guerra de Sucesión. J. FERNÁNDEZ DE LA CIGOÑA, E. CANTERO, Antonio de CAPMANY (1742-1813), Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, Madrid, 1993, p. 189-190 i p. 276); L. DE ARROYAL, *Cartas económico-políticas*, J. Caso González (ed.) (1971), Cátedra Feijoo, Universidad de Oviedo, a les pàgines, respectivament, 56, 178, 170, 16, 169, 181. Sobre Arroyal, vegeu principalment: J. A. MARAVALL (1991), *Estudios de la historia del pensamiento español. Siglo XVIII*, Mondadori, Madrid, p. 61-81, L. SÁNCHEZ AGESTA (1973), «Continuidad y contradicción en la Ilustración española (Las Cartas de León de Arroyal)», *Revista de Estudios Políticos*, 192, p. 9-23, i P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO (1992), *Fragments de monarquía*, Alianza Univesidad, Madrid, p. 468-487.

col·lectiva, malgrat que amb el pas dels anys —amb la minva de la repressió i l'acomodació al règim facilitada pel desenvolupament econòmic— es diluís i es reformulés per acabar recloent-se en l'historicisme. Però, com ha escrit Ramon Grau, «convertit en historicisme, aquell patrimoni juridicopúblic es mantingué com a alternativa teòrica i aflorà tan bon punt el règim borbònic obrí la primera esperança de distensió entre la nova dinastia i la societat catalana».²⁵ Per això, com ha explicat Pere Anguera, entre el 1808 i el 1868, en les proclames catalanes a favor de les llibertats es reivindicà «l'esperit de l'ordenament jurídic, encapçalat per unes corts sobiranes, que permetés una participació més àmplia i activa en la gestió dels interessos comuns. El que empenyia els catalans a fer aquesta reivindicació era el record de la tradició històrica tramès, més de manera oral que no pas escolar, per les generacions anteriors, i que es veia consolidat pel tracte militaritzat rebut del govern, que feia créixer el sentiment de colònia o com a mínim de ciutadans de segona. S'hi afegia un anticastellanisme molt viu...».²⁶ D'altres historiadors que segueixen ancorats en el miratge del «despotisme il·lustrat», es neguen a acceptar el model alternatiu dels sistemes representatius com a vàlid —molt més que l'absolutisme— per fer front als reptes de la creació de l'Estat modern i del desenvolupament econòmic. Tanmateix, encara s'han de demostrar les suposades virtutats modernitzadores de l'absolutisme, tant en matèria de llibertats com d'organització política i de desenvolupament econòmic (i això malgrat les nombroses apologies dels Borbons que la commemoració del tercer centenari ha generat). Sovint obliden, d'altra banda, que l'austriacisme no constituïa tan sols una alternativa per a Catalunya o per a la Corona d'Aragó, sinó per a tot Espanya, que constrenyia l'absolutisme dominant al continent —raó, aquesta darrera, del predomini continental, que troben suficient per justificar la «modernitat» de l'absolutisme— mitjançant institucions representatives dels grups benestants i socialment ascendents i una organització territorial «federal», objectius que, pel que sembla, eren incompatibles amb la «modernitat» del «primer monarca il·lustrat» (Felip V de Castella), des d'una lectura de la història, ras i curt, legitimadora del poder, de la dinastia i, en definitiva, del neonacionalisme espanyol emergent.

I acabo amb una mena de balanç final que titularia informalment *Les lliçons de l'Ernest*. El riquíssim bagatge cultural de Lluç —fruit d'una curiositat fora del que és comú i d'una intel·ligència excepcional— i la seva experiència política, el dotaven d'una capacitat intuïtiva especial per analitzar els fets històrics. Només així es pot entendre el capgirament interpretatiu que ha realitzat de la història de Catalunya del XVIII, especialment a *La Catalunya vençuda*, que revisa tantes qüestions interpretatives decisives (voluntat d'esdevenir província, prerenaixença, austria-

25. R. GRAU (2001), «L'experiència del despotisme il·lustrat a Catalunya, 1759-1775», *L'Avenç*, 254, p. 9.

26. P. ANGUERA (2000), *Els precedents del catalanisme: Catalanitat i anticentralisme: 1808-1868*, editorial Empúries, Barcelona, p. 13.

cisme persistent enfront d'un pensament absolutista que semblava únic a Espanya, partit aragonès, cameralisme i pensament neckerià enfront d'agrariisme estricte) i que deixa obertes tantes portes a futures recerques. Només així s'entén, també, la redescoberta de Vilana —el seu admirat Vilana, blasmat per la historiografia catalana, que ell reivindica com a home d'Estat i com el polític català més rellevant a escala internacional. Un redescobriment que ens remet a una altra preocupació constant en l'obra de Lluch dels darrers anys: explicar l'alternativa derrotada pel «justo derecho de conquista», fa tres-cents anys, que podia haver conduït de forma més dreturera cap a un estat democràtic i plural, estalviant als nostres avantpassats catalans i espanyols la dolorosa marrada que va significar l'absolutisme i la configuració d'una estructura política militaritzada, la més unitària d'Europa. Aquesta «alternativa» —catalanoaragonesa—, com diu Lluch, ha hagut d'esperar a quallar, en una cosa semblant, fins al 1978, encara que a desgrat dels renaixents sectors neo-espanyolistes que, animats per l'expansió del PP, malden per retallar terreny a l'Espanya plural i constitucional. Identificat de ple amb aquest ideal, Lluch va dur a terme una gran tasca pedagògica —junt amb alguns polítics, advocats i historiadors— per explicar la pluralitat nacional, els drets històrics i el constitucionalisme útil que ha d'esdevenir la clau que garanteixi la convivència pacífica i democràtica actuals, amb el màxim marge de llibertat per a cada una de les nacions de què es compon Espanya.²⁷ En aquest darrer combat dialèctic, en el qual ningú no ha reaccionat amb tanta energia com ell, ens va esperonar amb passió a bregar-hi, va advertir la societat catalana de l'allau propagandística que s'acostava, justificadora dels Borbons, i, el que és pitjor, de l'Espanya unitària, la dels vells fantasmes del passat que creïem superada, inquietud que comparteix Borja de Riquer en el seu llibre recent, en el qual reclama un debat serè i rigorós sobre les identitats i els nacionalismes a Espanya.²⁸

Capficat per la llibertat de les persones i dels pobles, es capbussà en la cruïlla del 1714 per entendre l'Espanya que en va néixer, amb alguns dels seus problemes endèmics, com és el de l'encaix mal resolt dels nacionalismes. Ell ens explicà, però, que hi havia altres futurs possibles, com diria Josep Fontana, i que el fet que no reeixissin no vol dir que el que triomfà fos el millor,²⁹ i ens ajudà a imaginar aquests projectes que no van fer-se realitat. I, en darrer lloc, despullà el «despotisme il·lustrat» del seu frac modernitzador per retratar-ne les misèries i opressions, que els historiadors («acadèmics» o no) han camuflat sota els eufemismes de les «reformes mo-

27. E. LLUCH, M. HERRERO DE MIÑÓN (directors); J. ARRIETA, J. ASTIGARRAGA (coordinadors) (1998), *Foralismo, derechos históricos y democracia*, Fundación BBV, Madrid, i *Derechos históricos y constitucionalismo útil*, Fundación BBV, Madrid, 2000.

28. B. DE RIQUER (2000), *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Eumo Editorial, Vic. És imprescindible, també, el llibre coordinat per J. S. PÉREZ GARZÓN (2000), *La gestión de la memoria. La historia de España al servicio del poder*, Crítica, Barcelona.

29. J. FONTANA (2000), *La història dels homes*, Crítica, Barcelona, p. 346.

dernitzadores», les quals, per a la Corona d'Aragó, consistien, abans que res, en militarització pura i dura i desaparició de les institucions seculares d'autogovern i d'uns canals de participació amb una potencialitat «democràtica»³⁰ que fou evocada pel seu admirat Antoni de Capmany a les Corts de Cadis.

30. Qüestions que abordà amb contundència en les ressenyes dels llibres d'Enrique GIMÉNEZ, *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia*, i de Juan Pablo FUSI, *España. La evolución de la identidad nacional*. Respectivament: «Militarisme i castellanització a la València de després de 1707», *L'Espill*, 5, Publicacions de la Universitat de València, Edicions 3 i 4, València, 2000, p. 181-185, i «La España del vasco-españolismo según Fusi», *Pasajes, Revista de pensamiento contemporáneo*, 3, Publicacions de la Universitat de València, 2000, p. 147-151.